

Kirjallisuutta – Litteratur

Suomalaisuuden sukupuolta etsimässä

GORDON, TUULA, KATRI KOMULAINEN & KIRSTI LEMPIÄINEN (2002; toim.). *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. 345 s. Vastapaino, Tampere.

Feministinen diskurssi on koko olemassaolonsa ajan pohtinut sosiaalisen sukupuolen syntymekanismeja ja siitä seuraavia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Feministisen liikkeen sisällä mieheys ja naiseus on nähty pohjimmiltaan joko samanlaisuutena tai erilaisuutena, joiden on katsottu pohjautuvan joko luontaisten tai rakennettujen ominaisuuksien varaan. Se, millaisena mieheyden ja naiseuden olemus ymmärretään, vaikuttaa siihen millä tavoin tasa-arvon tavoite kulloinkin hahmotetaan.

Varsinkin feministisen tutkimuksen alkuaikoina nais-tutkimuksen eräänä tärkeimmistä tavoitteista oli naisten ”näkyväksi tekeminen”, ovathan naiset olleet mukana kautta aikain niin taiteessa, tieteessä kuin politiikassakin, vaikkei heidän panostaan olekaan usein julkisesti tunnustettu. Diskurssi nojautui vahvasti ajatukseen, jonka mukaan yhteiskunnallinen sukupuoli on lähes täysin rakennettua, toisin sanoen tytöistä ja pojista tehdään erilaisia yhteiskunnallisten käytäntöjen kautta. Tytöt opetetaan kilteiksi ja kunnianhimmottomiksi perheenäideiksi samalla, kun poikien kasvatuksessa korostuvat yhteiskunnallinen toimijuus, yhteistyö, aktiivisuus ja saavuttaminen.

Feministinen diskurssi on monipuolistunut ja syventynyt vuosi vuodelta. Nykyään tutkimuksissa korostetaan yhä enemmän sukupuolten luontaista erilaisuutta ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja käytäntöihin keinotekoisesti rakennettua samankaltaisuutta. Tasa-arvo nähdään moniulotteisena rakennelmana, jossa naisten erityisyys tulee ottaa huomioon – sukupuolten välinen tasa-arvo on siis paljon enemmän kuin pelkästään taistelemista samasta palkasta tai näennäisestä samanarvoisuudesta. Kritiikki kohdistuu entistä enemmän miesnormin kyseenlaistamiseen ja ”samanlaistamisen prosessiin”, jossa yhteiskunnallisten ryhmien erilaisuutta ei tunnusteta tai tunnusteta.

Suomineiton hei! tukeutuu teksteissään selkeästi jälkimmäiseen näkemykseen. Teokseen on koottu viidentoista suomalaisen naistutkijan tekstejä. He edustavat terveystieteitä, kirjallisuuden tutkimusta, naistutkimusta, kasvatustieteitä, historiaa, työtieteitä ja sosiologiaa ja kuuluvat vuonna 1997 itse perustamaansa Katajatar-tutkimusverkostoon. Johdannon mukaan kirjoituksia on ideoitu ja kommentoitu yhteisissä seminaareissa ja tapaamisissa vuosien varrella. Tämän aistiinkin tekstejä lukiessaan, niin samantyyllisiä ja keskustelevia ne ovat keskenään. Tämä tuo lukemiseen helppoutta, sillä suuri viitekehys pysyy suhteellisen samana kaikissa kirjoituksissa. Tästä täytyy luonnollisesti antaa tunnustusta kirjan toimittajillekin.

Kirja on jaettu neljään osaan. Niistä ensimmäisessä käsitellään kansallisuuden tiloja, toimijoita ja rajoja sosiologian tekstien, nuorten naisten ja miesten haastattelu-

jen, kansalliskirjailijoittemme sekä *Naistutkimus*-lehden kirjoittelun kautta. Toisessa osiossa kohteina ovat historialliset ”suuret suomalaiset instituutiot” Lotta Svärd- ja Suojeluskunta-järjestöt, äidinkielen oppimateriaalit, oppikoulujen isänmaalliset juhlat, terveysisartyön muotoutuminen ja suomalainen väestöpolitiikka. Kolmanneksi pohditaan suomalaista tavallisuutta ja sankariutta armeijan, suomalaisen teknologian kehityksen, koulujen esiopetuksen ja nuorten haastattelujen kautta. Viimeinen osio keskittyy kahteen teemaan, Suomessa tapahtuneiden niin sanottujen ”laajennettujen itsemurhien” käsitteellistämiseen mediassa ja presidentinvaaleihin vuosina 1994 ja 2000. Tässä tekstissä keskitytään naiseuden, kansallisuuden ja vallan välisiin suhteisiin.

Kirjassa pohditaan kansallisuuden ja sukupuolen välisiä kytköksiä suomalaisessa kontekstissa, vaikka otsikko hieman harhaanjohtavasti viittaa lähinnä suomalaiseen naiseuteen. Erityistä huomiota kohdistetaan *performatiivisuuteen* eli siihen, millä tavalla suomalaisuus muotoutuu erilaisissa institutionaalisissa ja arkipäiväisissä käytännöissä, teoissa ja näiden tekojen toistoissa. Tutkijat pyrkivät tekstiensä kautta hahmotamaan kansallisuuden tiloja, toimijoita ja rajoja sekä niiden välisiä suhteita, liikettä ja pysyvyyttä. Sukupuolen lisäksi huomio kiinnittyy tavallisuuden ja toiseuden kuviin sekä monikulttuurisuuden haasteisiin suomalaisessa diskurssissa. Feministisen diskurssin mukaisesti kansallisuudet nähdään kirjassa valtasuhteina, jotka pohjautuvat muun muassa sukupuolieroihin, ja joissa erilaisuuksia integroidaan ja marginalisoidaan.

Kirjan kritiikki kohdistuu kansallisessa ja nationalistisessa diskurssissa alati tapahtuvaan samankaltaistamiseen ja kansakunnan homogenisoimiseen, jossa jokin tietty ryhmä – yleensä heteroseksuaaliset miehet – nostetaan edustamaan koko kansakuntaa ja sen saavutuksia. Suomessa tämä voidaan todeta esimerkiksi tutkimalla suomalaisuudesta rakennettuja stereotyyppioita, sillä sellaiset määreet kuten sisukkuus, puhumattomuus, taipumus liialliseen viinan käyttöön ja siitä seuraavaan väkivaltaan heijastelevat selkeästi miehistä elämämpiiriä. Suomalaiskansallinen kulttuuri katsotaan miesten tuottamaksi. Miesten kohdalla korostetaan usein myös paikallista ja kansallista sidosta, kun taas naisten teot liitetään usein yksityiseen elämämpiiriin ja kulttuurin uusintamiseen. Tästä huolimatta kansakunnasta rakennettujen määrittysten katsotaan olevan sukupuolineutraaleja ja edustavan ”meitä kaikkia”. Kansakunnan sisällä vallitsevat sosiaaliset erot pyritään siis häivyttämään. Kirjoittajien mukaan Suomeen onkin muodostunut eräänlainen ”sukupuoleton järjestys” ja ”sukupuolisopu”: suomalaisessa keskustelussa ei kuulu nostaa esille sukupuolta, vaan usein pyritään päinvastoin todistelemaan sitä kuinka tasa-arvoinen maa Suomi on.

Kirja on oivaa lukemista kenelle tahansa suomalaisesta yhteiskunnasta, sen historiasta ja sukupuolijärjestelmästä kiinnostuneelle. Tekstien suhteellinen helppolukuisuus,

suomalaisen kontekstin tuttuus ja kirjoitusten käsitteellinen selkeys sallivat niiden käytön myös oppimateriaalina ja keskustelujen pohjana. Toisaalta se, että useissa artikkeleissa keskitytään suomalaisen kansakunnan historiaan hieman häivyttää kirjan pureutumista ajankohtaisiin keskusteluihin. Jossain määrin jääkin epäselväksi millaista on Suomi-neitous 2000-luvulla, ovathan kulttuuriset rakenteet jatkuvassa muutoksen tilassa, kuten kirjoittajatkin monin paikoin toteavat. Tätä puutetta paikkaa onneksi kirjan viimeinen kappale, jossa käsitellään Tarja Halosen valintaa tasavallan presidentiksi. Ajankohtainen on myös artikkeli teknologisen nationalismiin esiin nousemisesta. Siinä Luulajan teknisen yliopiston professori Marja Vehviläinen pohtii ansiokkaasti maskuliinisuuden ja kansallisuuden edelleen vahvaa ja suurelta osin naiset poissulkevaa sidosta.

Mielestäni ainakin suomalainen väestö- ja perhepolitiikka olisi kaivannut kirjassa ajankohtaisempaa pohdintaa. Jo usean vuoden ajan julkisessa keskustelussa on korostettu ikäluokkien pienuutta ja siitä Suomelle aiheutuvaa vaaraa. On myös puhuttu naisten vastuusta kansakunnan uusintajina. Onko abortti jälleen epäisänmaallinen teko? Myös perinteistä puhetta vahvoista, työteliäistä ja tasa-arvoisista suomalaisista naisista olisi voinut problematisoida pitemmälle. Ylläpidetäänkö sen avulla naisista koostuvaa, aina tarpeen tullen aktivoitavaa työvoimareserviä? Ainakin naisten pätkätyökierre herättää monia mielenkiintoisia kysymyksiä. Tai miksi poliittinen diskurssi yhä edelleen perustaa tasa-arvotavoitteensa ajatukselle, jonka mukaan naisten asema koheenee työmarkkinoilla sitten, kun miehet ja naiset käyttävät vanhempainlomia yhtä paljon? Miehet eivät kuitenkaan synnytä, eikä isän rooli näyttäytyä vielä 2000-luvullaakaan kovin vahvana suomalaisuuden puheessa. Kirjaan olisikin mahtunut enemmän kirjoituksia, joissa tutkijat olisivat jalkautuneet suurten suomalaisten instituutioiden ulkopuolelle pohtimaan miten kansalliset diskurssit vaikuttavat suomalaisten miesten ja naisten elämään ja mahdollisuuksiin. Pohdintaa kansallisesta samanlaistamisen diskurssista ja sukupuolieron häivyttämisestä sekä niiden

2000-luvun ilmentymistä ja ristiriitaisuuksista olisi siis voinut ulottaa nyt tehtyä pitemmälle.

Tästäkin huolimatta teksteissä on monin paikoin tuore ja keskusteleva ote. Esimerkiksi Pirjo Markkola arvioi kirjoituksessaan 1990- ja 2000-lukujen taitteessa ilmestyneitä *Naistutkimus*-lehden artikkeleita suomalaisesta ”vahvasta” naiseudesta. Teksti onkin erinomainen esimerkki siitä, miten keskustelevaa ja kriittistä otetta voi soveltaa suhteellisen tuoreisiin näkökulmiin myös suomalaisessa tiedeyhteisössä, vaikka yhteisö onkin pieni ja pyrkii usein henkilöimään tieteelliset väittämät. Myös kirjoittajan itsereflektio on mielenkiintoista luettavaa.

Maantieteilijän näkökulmasta on valitettavaa, ettei kirjoittajien joukossa ole yhtään maantieteilijää, vaikka tila, rajat, paikallisuus ja globalisaatio on nostettu kirjan pääkäsitteiden joukkoon. Suomalaiset maantieteilijät eivät myöskään loista läsnäolollaan teoksen kirjallisuusluettelossa paria poikkeusta lukuun ottamatta. Ainuttakaan suomalaista naismaantieteilijää en huomannut. Missä tieteenalamme edustajat lymyävät? Olemmeko yhä niin uppoutuneita omaan identiteettikriisiimme (”Mitä on oikea maantiede?”), että vuorovaikutus muualle tieteen maailmaan unohtuu samanaikaisesti, kun ”muut” surutta käyttävät peruskäsitteitämme analyysivälineinään? Vai pidetäänkö sukupuolinäkökulmaa edelleen suomalaisen maantieteen marginaalissa, kun ainakaan muiden tieteenalojen tutkijoiden silmissä emme profiloitu näissä kysymyksissä?

Muutamista puutteistaan huolimatta kirja osoittautui oivaksi lukemistoksi suomalaisen sukupuolijärjestelmän muotoutumisesta institutionaalista näkökulmasta tarkasteltuna. Erityisen kiinnostavaksi tekstit tekee niissä käsitelyjen teemojen jatkuva esilläolo arkipäivän puheessa ja mediadiskursseissa. Kirja tarjoaakin mainiota tausta-aineistoa haluttaessa ymmärtää monia ajankohtaisia keskusteluja tasa-arvosta, suomalaisuudesta, koulutuksesta, vallasta ja sukupuolten välisistä suhteista.

MERVI TERVO
Maantieteen laitos,
Oulun yliopisto